

EGY ÉV DÉLSZLÁV KÜLPOLITIKÁJA

A kisantant új szervezete — A gazdasági egység — A négyhatalmi paktum — A Keleti Locarno — A balkáni blokk — Bolgár-szerb közeledés — Az Anschluss és a német-szerb közeledés — Ave Polomal — Magyarország ellen — Kalimegdán

HITLER URALOMRA JUTÁSA alapjaiban rázta meg a párizsi békék által teremtett hatalmi rendszert. A győztes és a legyőzött hatalmak érdekeinek lassú fejlődéssel való összeegyeztetése, amin mindkét táborban annyian fáradoztak, egyszerre hiábavaló munkának látszott és a háborús veszedelem mármár akuttá vált. Ha a dolgok fejlődése egyelőre más irányt is vett, 1933 tavaszán a külpolitikai pesszimizmus indokolt volt és heteken át katasztrófa fenyegetett.

A KISANTANT a magyar revíziós mozgalom fokozódó nyugati sikerei miatt meglehetősen ideges lelkiállapotban lépte át 1933-ban az új év küszöbét. Tapasztalnia kellett, hogy a revíziós gondolat barátainak száma immár mindenfelé rohamosan szaporodik. A kisantant államainak belpolitikai és gazdasági nehézségei is egyre súlyosabbakká lettek és nagy szövetségeseiknél semmilyen téren sem találtak arra a megértésre, amelyre igényt tartottak. Megérlelődött tehát bennük a gondolat, hogy közös érdekeik védelmére szorosabban kell összefogniok, hiszen biztosan csak egymásra számíthatnak!

1933 febr. 16-án jelentették a Népszövetségnek, hogy eddigi szövetségüket egységes nemzetközi szervezetté alakították át. E kérdéssel foglalkoztunk e folyóirat hasábjain (Délszláv Külpolitika XVIII. köt. 201—208. l.). Ami a paktum tartalmából ismeretessé vált, az nem hozott sok újat. A kisantant eddig is, ezután is Magyarország ellen tört. Minden jel szerint a kisantant új titkos egyezményeket is kötött ellenünk. Fontosabb az a jövőre szóló program, melyben a kisantant megállapodott: a három állam ellentéteinek kiküszöbölése, a külön egyezmények egységesítése, egységes eljárás minden külpolitikai kérdésben, a gazdasági egység kiépítése. Állítólag kölcsönös fegyveres támogatást is ígértek egymásnak forradalom esetére. A programból sikerült is egyet-mást megvalósítaniok és meg kell állapítanunk, hogy a kisantant egységes fellépése sem maradt eredmény nélkül.

A GAZDASÁGI ÖSSZEFOGÁS a kisantant államai között nem új gondolat. Egyidős magával a kisantanttal, de megvalósulni sohasem tudott. A három állam szövetkezésének politikai alapjai a trianoni békében adva vannak, a gazdasági együttműködés feltételei hiányoznak. Románia és Jugoszlávia majdnem azonos gazdasági összetételű államok. Nincs mit egymással kicserélniök. A cseh ipar és a román-délszláv nyerstermelés kiegészíthetnék egymást, de Csehország periferikus

fekvése és a kisantant földrajzi formája miatt ez a gazdasági blokk Magyarország nélkül fantasztikumnak mondható.

A gazdasági tárgyalások egyelőre csak azt eredményezték, hogy egyrészt Jugoszlávia és Románia, másrészt Csehszlovákia ellentétei kiéleződtek, tudatosabbá váltak. Stojadinović Milan volt pénzügyminiszter kimutatta, hogy Jugoszlávia kivitelének csak 16%-a esik a szövetséges államokra (Románia, Csehszlovákia, Franciaország), bevételének is csak 23%-a (Politika 1933 ápr. 15.). Kiderült, hogy amíg otthon a szerb sertés kilója 7.25—7.75 dinárért adható el, a Csehországba kivitt sertésért csak 6.94 dinárt lehet kapni (Obzor 1933 aug. 4.). Kiderült, hogy Csehszlovákia évi 30.000 vágón búzabeviteli szükségletének 85%-át hozza be a tengerentúlról és csak 15%-át Délkelet-Európából, mely majdnem megfullad saját búzájában. Jugoszláviára e bevételből mindössze 3% esik (Obzor 1933 aug. 30., szept. 7.). Tíz év alatt a cseh-szerb külkereskedelem szerb mérlege tízmilliárd dinárral maradt passzív (Politika 1933 nov. 7.). A Lavoro Fascistában FrangeS volt diktatúraminiszter nyíltan bevallotta, hogy Jugoszláviának Olaszország és Ausztria az igazi export-területei, tehát Mussolini dunavölgyi terveit gazdasági okokból helyesli. A balkáni agrárállamok rá vannak szorulva a középeurópai export-területekre, miután a nyugati piacok alig jöhetnek számításba (Obzor 1933 dec. 23.). A cseh devalváció a délszláv kivitt igen súlyosan érintette, amennyiben 1934 febr. 15-e után a kiszállított marhákért ugyanannyi devalvált csehkoronát fizettek, mint amennyi devalvátlanul ezelőtt (Obzor 1934 febr. 22.). Hasonló jelenségek merültek fel a cseh-román gazdasági tárgyalások folyamán is.

A gazdasági kisantant megvalósulása maradt a távoli és igen bizonytalan jövő zenéjének. Amíg Jugoszlávia és Románia egymás kisebbségeire nézve egész sereg méltányos megegyezést tudott létesíteni s ezzel a két állam barátsága lényegesen megszilárdult, a gazdasági tárgyalások a csehek és balkáni szövetségeseik között elkedvetlenedést eredményeztek.

A NÉGYHATALMI PAKTUM változatai között jelentékeny szerepet játszott a kisantant új szervezete és tagadhatatlanul sikereket is ért el. Messzire vezetne e paktum fordulatának beható ismertetése. Elvégezte ezt helyettünk Gratz Gusztáv (A négyhatalmi paktum. Külügyi Szemle X. évf. 213—219.1.) és Ottlik György folyóiratunk külpolitikai szemléiben. A Duce eredeti tervéből bizony édeskevés maradt meg a végleges szövegben. Igaz viszont, hogy az általános európai helyzet alakulása folytán az egész egyezmény papiroson maradt.

A négyhatalmi egyezmény első tervezete meglehetősen izgalmat keltett a kisantant államaiban. 1933 márc. 27-én közös jegyzékben tiltakoztak a róluk-nélkülük eljárás ellen és rámutattak arra, hogy a tervezet ellenkezik a népszövetségi alapokmánnyal. A harcot a Duce terve ellen Titulescu és Benes vívták, Jefic háttérben maradt. A délszláv sajtó azonban nagyon idegesen viselkedett, a legidegesebben talán a külföldnek szánt *Esprit de Belgrade*, melyet a diktatúra megbízásából Marković Lázár volt miniszter és külügyminiszteri önjelölt szerkeszt. Srkic miniszterelnök a kormánypárt sarajevói gyűlésén

kategorikusan szembe fordult a paktummal, hasonlóképpen a skupstinában a külügyminiszter (Obzor, 1933 jún. 7,9.). A kisantant lármája a francia álláspontot erősítette a Dúcéval szemben. Ismeretes, hogy Franciaország a négyhatalmi szerződés parafálásával egy időben külön jegyzékekben nyugtatta meg a kisantantot, hogy revízióról továbbra is csak a népszövetségi paktum 19. §-a szerint lehet szó. A kisantant e francia jegyzékre válaszolva, azt a nézetét fejezte ki, hogy a parafáit egyezmény 2. §-a minden revíziót kizár, mely nézet nyilvánvalóan ellentétben áll a népszövetségi paktummal. A délszláv sajtó ezután úgy magyarázta a négyhatalmi egyezményt, hogy Olaszország a végleges szöveg aláírásával elejtette a magyar revízió gondolatát. Baludgic Zivojin berlini délszláv követ atyai intéseket intézett hozzánk, kezdjünk francia orientációt, mielőtt végleg elszigetelődünk. A francia orientáció előfeltétele a kisantanthoz való közeledés, még pedig nem holmi vezetőszerp igénylésével, hanem szerény megnyugvással a mai „igazságos“ helyzetben. Gömböst is kioktatja, hogy akkor, amikor a történeti osztályok hegemoniája helyébe a demagógia diktatúráját tette, nem oldotta meg a magyar kérdést. (Politika, 1933 júl. 23.)

Jugoszlávia e diadalittas véleménynyilvánításai aligha találtak a nagy szövetségesek tetszésével. Az angol sajtó Titulescut és Benet konstruktív politikára utasította, Jugoszláviáról nem is beszélt. Az utolsó időkben egyre gyakrabban néz el Anglia Jugoszlávia feje fölött. Jouvenel római francia nagykövet meg annak a nézetének adott kifejezést, hogy a négyhatalmi egyezmény elintézése után megoldást kíván a kisantant középeurópai helyzete...

A KELETI LOCARNO, az 1933 júl. 3-án és a júl. 4-én aláírt két szerződés a Szovjettel, egyrészt Franciaországnak azon törekvésére vezetendő vissza, hogy Németországot teljesen körülzárja, másrészt a Szovjetnek azon törekvésére, hogy belpolitikai és gazdasági nehézségeinek rendezésére, valamint a Távol-Keleten érdekeinek biztosítására nyugati és déli határainak tehermentesítésével időt nyerjen. Az első szerződést Románia is aláírta, amivel a Szovjet lemondott Besarábiáról. A második szerződést a Szovjet, Törökország és a kisantant kötötték meg. Itt szerepel először a kisantant mint egységes szervezet, ha külön aláírásokkal is. A Szovjet e szerződésekkel a revíziós frontot végleg ott hagyta. A kisantant egyrészt Románia miatt írta alá a keleti Locamót, másrészt azért is, hogy ezzel Bulgáriára nyomást gyakoroljon.

A Keleti Locamo-kérdés vizsgálatánál a délszláv részre szorítkozunk. Jugoszlávia a cári emigráció központja. Az orosz szent szinódus Karlócán székel. Mintegy 30.000 orosz emigráns él az országban. Belgrádban egyedül 9000, köztük 1000 egyetemi hallgató. Orosz katonai és más iskolák működnek Jugoszláviában. Sok orosz áll délszláv állami szolgálatban. Az egyetemeken szép számmal tanítanak menekült orosz egyetemi tanárok. Strandmann tábornok, az utolsó cári követ, félig-meddig még diplomataszerepet játszik (Obzor, 1933 ápr. 8). Ilyen körülmények között eléggé meglepő volt a szovjet-egeyzmény aláírása. Nem kell azonban elfelejtenünk, hogy a szerb közvélemény csak oroszokat ismer és nem tesz különbséget közöttük

államforma szerint. Nincic külügyminiszter 1923-ban megmondta a skupstinában, hogy soha olyan szerb külügyminiszter nem fog akadni, aki olyan szövetséget kötne, mely Jugoszláviát hadba vinné Oroszország ellen, bármilyen rendszer van is ott uralmon. A szovjettel való megegyezést régóta sürgették egyes politikusok, különösen a volt diplomata Jovanovic Joca, a diktatúra előtt a szerb földműves-párt vezére.

Most a pánszláv eszme kidomborításával készítették elő a délszláv közvéleményt az orosz szerződésre. Markovié Lázár kifejtette, hogy a Szovjet szláv szolidaritásból fordult a négyhatalmi egyezmény ellen (Pravda, 1933 ápr. 12). Később a Keleti Locamót a négyhatalmi egyezményre való válasznak minősítették. (Politika, 1933 jún. 1). Az egyezmény aláírását a szerb közvélemény rokonszenwel fogadta.

A Keleti Locamo megkötése óta immár tíz hónap telt el és az orosz—délszláv viszony változatlanul az elvi deklarációnál maradt. Sem Románia, sem Jugoszlávia nem vették fel a Szovjettel a diplomáciai viszonyt és Csehszlovákiában is megmaradt az a sajátságos helyzet, amely eddig volt: elismerés nélkül delegációk útján való érintkezés. Belgrádban bizonyára szerepet játszanak ebben a király érzelmei. Moszkvában talán az olasz befolyás és az egész kérdés bagatellizálása.

A BALKÁNI BLOKK megalakulása a délszláv külpolitika ez esztendejének talán legfontosabb eseménye. A kisantant új szervezete Magyarországot akarta a revíziós gondolat feladására kényszeríteni, a balkáni blokk Bulgáriát.

A bolgár—délszláv közeledés jelenségeit 1933 június elejéig már bemutattuk e lapok hasábjain („Délszláv külpolitika“, XVIII. 201—208.1.), ha azzal a felfogással is, hogy e közeledésben egyelőre több a fantázia, mint a valóság. Az év második felében a közeledés kilátásai javultak, míg az idén ismét erősen hanyatlottak, hogy a legutóbbi napokban újra kedvezőbb fordulat jelentkezzék.

A bolgár—szerb közeledést különösen a két egyház iparkodik előmozdítani. A bolgár egyház feje, István, szófiai metropolita, lelkes híve a közeledés eszméjének. Vannak azonban bolgár főpapok, akik szembe fordultak ez akcióval. A metropolitának emiatt egyes püspökeivel, különösen Simeon várnai érsekkel összeütközései vannak. S bár a múlt ősre tervezett jugoszláviai látogatása egyelőre még tisztázatlan okokból el is maradt,¹ húsvéti pásztorlevelében is a közeledés szükségességét hangsúlyozza (Obzor, 1933 júl. 1, aug. 4, szept. 27, 29, okt. 12, 14, 15; 1934 ápr. 8). A bolgár politikai életben a Demokratiéeski Zgovor ellenzi, a baloldali ellenzék sürgeti a közeledést. A baloldali ellenzékét Bulgária kimaradása a Keleti Locarnóból az elszigetelődés aggodalmával töltötte el és sietett egyéni kezdeményezésekkel Belgrad barátságát keresni. A bolgár kormány a szabad kéz politikáját hirdeti (Obzor, 1933 júl. 6, 11, 16, aug. 13, 18, 25, szept. 16, 26, okt. 4). A közeledés ügyét kívánta szolgálni Herriot augusztusi szófiai látoga-

¹ A La Macédoine (1933 okt. 22) azt írta, hogy a bolgár egyházi delegáció Macedóniát is meg akarta látogatni, hogy a lakosságra a bolgár-szerb közeledés irányában hasson. Miután azonban bolgárul prédikáltak volna, Belgrád ezt nem engedte

tása is. A hivatalos Bulgária a legnagyobb tisztelettel fogadta a volt premiért, de Herriotnak a status quo-ban való végleges megnyugvást ajánló tanácsai, mint a délszláv—bolgár közeledés múlhatatlan előfeltétele, visszautasításban részesültek. Herriot november folyamán Párizsban előadást tartott Bulgáriáról, mely előadásban bolgárbarátnak vallotta magát. Sürgette a bolgár—szerb barátság elmélyítését, de aláhúzta, hogy a macedón kérdést megoldottnak tartja. (Narodna Odbrana, 1933 aug. 27, Politika, 1933 szept. 1, Novosti, 1933 szept. 4, Obzor, 1933 szept. 8, Vreme, 1933 nov. 28.)

A többé-kevésbé hivatalos jellegű akciókat társadalmi megmozdulás is kísérte. Belgrádban bolgár—délszláv, Szófiában délszláv—bolgár egyesület alakult és nem múlt el hét, hogy az egyik vagy másik részről valami látogatás, vendégszereplés, kiállítás stb. ne próbálta volna a közeledés ügyét előmozdítani. A kezdeményezés általában véve Belgrádé volt, de a szerb kezdemény visszhangra talált Bulgáriában. Nagyon érdekes volt a szerb Rotary-klub szófiái látogatása. Mikor erről Stojadinović hazatért, tapasztalatairól egy cikkben számolt be. Megbotránkozását fejezte ki, hogy a 700 km hosszú szerb—bolgár határon egyetlen megengedett átkelés van Caribrodnál. A keleti expressz jár itt át. Ellenben az országutat fű nőtte be. A bolgárok 90%-a békét akar Jugoszláviával. Némelyek a két állam egyesülését kívánják, mások a világháborúban elvesztett területek (Caribrod, Bosiljgrad, Strumica) visszaadását, ismét mások a bolgár kisebbség elismerését Macedóniában. A többség tudja, hogy ezek fantasztikumok és a macedóniai bolgár iskolák üresen maradnának (?), éppen ezért egyelőre a megértés atmoszféráját iparkodik megteremteni (Politika, 1933 nov. 14).

A bolgár—szerb közeledési akció legfontosabb mozzanata a két szuverén találkozásai voltak. A bolgár cári pár olasz, francia, angol útjáról hazatérőben a belgrádi pályaudvar királyi várótermében a szerb királyi pár vendégeként egy órát töltött (Obzor, 1933 szept. 10). A találkozó mindkét ország sajtójában rokonszenves visszhangot keltett. Pár hét múlva balkáni útján a szerb királyi pár Euxinográdban a cári pár vendége volt (Obzor, 1933 okt. 5). Ezután következett a cár öcsésének, Cyrill császári hercegnek, látogatása Belgrádban (Obzor, 1933 nov. 12). Egy hónap múlva a cári pár, Cyrill császári herceg és a bolgár miniszterelnök kíséretében, háromnapos hivatalos látogatást tett Belgrádban. A fejedelmi látogatások lebonyolításának technikája ma már igen fejlett, de túl minden rendezettségben a belgrádi lakosság valóban spontán melegséggel fogadta a bolgár felségeket. MuSanov bolgár premier a belgrádi újságírók bankettjén minden túlzás nélkül mondhatta: Azért jöttünk ide, hogy szomorú emlékeket töröljünk ki emlékezetünkéből és hogy a bizalom és barátság új viszonyát teremtsük meg a két testvémemzet között. (Obzor, 1933 dec. 14.) A francia sajtó szokatlan érdeklődéssel figyelte a cári pár látogatását és igen józanul állapította meg, hogy konkrét eredményt egyelőre nem lehet várni, de a két nemzet új utakra tért és egymáshoz való viszonyában új fejezet kezdődik. A cári pár 1934 január végén hivatalos látogatást tett Bukarestben is. Boris cár újabb párizsi útja után ismét keresztül utazván Jugoszlávián, Sándor király egy darabon elkísérte (Obzor, 1934 március 5).

Persze voltak a közeledési akciónak kevésbé kedvező mellékzöngéi is. Ilyen volt a bolgár területre tévedt szerb pilóták ügye (Obzor, 1933 júl. 2). A megújuló szerb panaszok, hogy a bolgár kormány nem lép fel kellő eréllyel a Macedón Komitéval szemben, sőt Dimov miniszter szövetségben volna vele (Politika, 1933 jón. 16, okt. 11, 13, Novosti, 1933 okt. 15, Obzor, 1933 nov. 5, 1934 jan. 31). A bolgár kormány ugyan megrendszabályozta a komitét, sőt a huzamos időn át Bulgáriában tartózkodó emigráns horvát képviselőt, Dosen Markót, is rábírta az ország elhagyására, de mindez a délszláv sajtót nem nyugtatta meg. Újabban megint olyanokat ír, hogy olasz költségen nyolcezer főnyi macedón sereg készülődik Bulgáriában Jugoszláviába való fegyveres betérésre. (Obzor, 1933 nov. 19, 1934 márc. 27, ápr. 19.)

Ezek a támadások, valamint az a tény, hogy a szerb királyi pár többször bejelentett szófiai útja még mindig nem következett be, mutatják, hogy Belgrád bizonyos fokig csalódott. Azt hitte, hogy az ellenforradalmi Demokratiéeski Zgovor bukása, Stambuliskij híveinek hazatérése, a gazdasági válság és a francia befolyás megérlelték a helyzetet Szófiában a behódolásra. Amíg Románia hajlandó a bolgár kisebbségnek engedményeket tenni, Jugoszlávia minden engedmény elől mereven elzárkózik, hiszen engedmények esetén Macedónia bolgár jellege letagadhatatlan volna. Ha a szépen csengő frázisoktól eltekintünk és a nemzetközi érintkezés európai formájának helyreállítását nem fogjuk fel vívmánynak, a bolgár—szerb testvériség Belgrád felfogása szerint a status quo-nak Bulgária részéről való új és önkéntes megerősítését jelenti. A Musanov-kormány a területi revíziót egyelőre legalább elejtette, de nem mondott le a neuilly-i békében a bolgárság részére biztosított jogok érvényesítéséről, amire Jugoszlávia nem kapható.

Ilyen körülmények között Bulgária nem csatlakozhatott a balkáni paktumhoz. A balkáni paktum talán két eredőnek köszönheti létét. Egyrészt a Németország körülkerítésére törekvő francia politikának, másrészt a négy győztes balkáni hatalom azon törekvésének, hogy a status quo-t biztosítsák és a Balkánról a nagyhatalmak beavatkozását kizárják. Titulescu volt a paktum értelmi szerzője, de átértve a bolgár—szerb közeledés fontosságát, a kezdeményezést átengedte Sándor királynak, aki Sinaia—Euxinograd—Konstantinápoly—korfui útjával indította meg a tárgyalásokat.

A balkáni paktum előzményeivel és megkötésének körülményeivel részletesebben nem foglalkozunk, hiszen erről már van egy nagybecsű magyar tanulmány, melyet mi is használtunk (Szendé Zoltán: „Új Balkán felé?” Külügyi Szemle XI. évf. 127—134.1.). November végén Rüzsdí bey, török külügyminiszter belgrádi (Obzor, 1933 nov. 28, 29), majd Maximos görög külügyminiszter zágrábi látogatása, (Obzor, 1933 dec. 23) jelzik a tárgyalások menetét. A görögök sürgették az egyezmény aláírását, mert féltek egy szerb—bolgár külön paktumtól, mely valószínűleg az ő rovásukra kereste volna az ellentétek kiegyenlítését. Bulgáriát Törökország felszólította a balkáni paktumhoz való csatlakozásra. Bulgária állítólag a jugoszláviai és a görögországi bolgár kisebbség jogainak garantálását és az Égei-tengeri bolgár

kikötő biztosítását kívánta volna (Gric, 1934 jan. 27.). Február elején a délszláv, a román, a török és a görög külügyminiszterek parafálták az egyezményt és felhívták Bulgáriát, küldje el megbízottait a paktum aláírására. A bolgár álláspont az volt, hogy Bulgária külön-külön köt az egyes államokkal barátsági szerződést, de nem megy bele általános érvényű balkáni paktumba. Erre az egyezményt Athénben 1934 február 9-én Bulgária nélkül aláírták (Obzor, 1934 febr. 4, 6, 7, 8, 11.). Musanov a sobranjében azzal indokolta Bulgária tartózkodását, hogy respektálja a neuilly-i békét, de azt kívánja, hogy mások is tartsák tiszteletben az ebből fakadó bolgár jogokat (Obzor, 1934 ápr. 1.).

A balkáni paktumban a négy balkáni hatalom garantálja egymás jelenlegi balkáni határait. A paktum tehát Jugoszlávia esetében a magyar, osztrák és olasz határokra nem vonatkozik. A paktum értékéből sokat levon az, hogy két balkáni állam (Bulgária és Albánia) nem írták alá. Kiderült az is, hogy a paktumot a szövetséges államok másként és másként magyarázzák. Egy olasz—délszláv háborúra a paktum nem vonatkozik. De ha pl. Bulgária kihasználva e háborút, megtámadná Jugoszláviát, török és görög felfogás szerint nem állana elő a casus foederis, holott a bolgár támadás veszedelmeztetné Jugoszlávia balkáni határait. Nem szabad azonban az ilyen kombinációknak túlságos jelentőséget tulajdonítani. A jelen viszonyok közt egy elszigetelt olasz—délszláv háború nem képzelhető el. Ez európai konfliktust jelentene. Európai konfliktus esetén pedig az egyes államok magatartását nem szerződéseik, hanem érdekeik szabnák meg.

Sem a bolgár—szerb közeledés, sem a balkáni paktum nem valószínűsítették meg a szerb reményeket teljes mértékben. De ha objektívek akarunk lenni, el kell ismernünk, hogy ma a balkáni helyzet Jugoszláviára nézve kedvezőbb, mint egy évvel ezelőtt. Bulgária magatartásának inkább erkölcsi jelentősége van. Bulgária, sajnos, ma alig van kedvezőbb helyzetben, mint volna Magyarország, ha Ausztriában a szocialisták győztek volna és ez a szocialista Ausztria belépett volna a kisantantba, mi pedig a kisantanthoz nem csatlakoznánk. Éppen ezért Belgrád új kísérletet óhajt tenni Bulgária beléptetésére, esetleg a renitenskedő Görögországnak a blokkból való kiválásával (GxiÖ, 1934 ápr. 10, Obzor, 1934 máj. 5.).

AUSZTRIA SORSA tette a múlt évben ismét aktuálissá a közép-európai kérdést.

Ismeretes Benes tétele: inkább Anschluss, mint Habsburg-restauráció! Aki ismeri a cseh köztársaság földrajzi elhelyezését és azt a tényt, hogy a köztársaságnak három és fél millió német lakosa van, csodálkozva hallhatja e tételt. Hiszen Anschluss esetén három oldalról fogná körül Csehországot Németország és a politikai határt majdnem mindenütt átlépné a német néprajzi határ. Benes tételét valószínűleg úgy kell érteni, hogy a Habsburg-restauráció alig érinti a győztes nagyhatalmak érdekeit, tehát e speciálisan dunavölgyi kérdésre kell koncentrálni a kisantant erejét, míg az Anschluss igen súlyosan érinti az olasz és a francia érdekeket, az ellene való küzdelmet tehát reájuk kell bízni. Miért hadakozzék Prága az Anschluss ellen, mikor ezt a kérdést

úgy sem tudja eldönteni? Ellenben a restaurációt a kisantant esetleg megakadályozhatja.

Az Anschluss kérdésében a kisantant különben sem volt egységes. Jugoszlávia óvatosan bár, de Németország felé közeledett. A csehek németbarát állásfoglalása taktikai, a szerbeké érdekeiből fakadó. És nem is új dolog ez a délszláv politikában! A Magyar Szemle Kincses-tárában öt évvel ezelőtt megjelent Jugoszlávia-kötetben már tájékoztattam erről a magyar olvasóközönséget. A német orientációnak a nyilvánosság előtt Jovanovic Joca a főpropagátora, akiről ott megírtam, hogy

„világosan egyetértésben dolgozik Marinkoviccsal. Jovanovic nemcsak Ausztria csatlakozását nem ellenzi, hanem a német-olasz ellentétek folytán egyenesen szorgalmazza is. Azzal az indoklással, hogy így Itália nem használhatja a gyámoltalan Ausztriát felvonulási területnek Jugoszlávia ellen, hanem háború esetén a Jugoszlávia északi határának mai osztrák része legalább is biztosítva lesz. A Rádió halálát követő zavaros helyzetben, 1928 augusztusában, Jovanovic még adriai kijáratot is hajlandó volt Németországnak adni, ami Berlinben, mint nem komoly ajánlat, visszatetszést keltett. Komolyabb dolog ennél a horvát Tresió-Pavićió, volt délszláv követ, fejtegetése (Obzor, 1928 febr. 10), mely egyebek közt azért ajánl német orientációt, mert a délszláv vasutak csak a németek segítségével építhetők ki és csak a német mérnökök hozhatják a délszláv bányákat oly állapotba, hogy Jugoszlávia felfegyverkezhesse az Olaszország elleni háborúra. A Németországgal való szövetkezés egy erősen megváltozott európai helyzetben a délszláv külpolitikának olyan kombinációja, amely nagy veszedelmeket rejthet magában nemcsak jelenlegi ellenségeire, hanem jelenlegi barátaira nézve is.“ (70—71. l.)

Ehhez még hozzáfűzhetjük, hogy a német jóvátételi szállításokkal szerb cégek alatt egész sereg német vállalkozó, mérnök és munkás szivárgott be Jugoszláviába, ahol céltudatos munkával a német—szerb barátságot erősítették meg.

Mikor 1931 márciusában kipattant a német—osztrák vámunió terve, Jugoszlávia magatartása Franciaország irányában több mint gyanús volt. A diktatúra a délszláv sajtóban a vámunió mellett és ellen nagy vitát rendezett és az országot kormányzó Narodna Odbrana hivatalos lapjában nyíltan megírta, hogy az egyik oldalon állanak Jugoszlávia szövetségesei, a másik oldalon Jugoszlávia érdekei. Hogy végül a szerbek a franciák oldalára álltak, az egyrészt arra vezetendő vissza, hogy a franciák, akik a diktatúra kikiáltása óta Jugoszláviától megvonták segítségüket, kölcsönt folyósítottak, másrészt arra, hogy a dolgok alakulása reménytelenné tette a vámunió ügyét.

Hitler uralomrajutását a délszláv diktatúra sajtója eleinte egészen szabadkőműves-szemüvegen át nézte. A Szlovéniában jelentkező hitleriánus mozgolódásokkal szemben kíméletlenül lépett fel (Novosti, 1933 ápr. 4, Morgenblatt, 1933 jún. 9.). Pár hónap múlva azonban Belgrád revideálta a hitlerizmusról vallott felfogását, összefügg ez talán azzal is, hogy a délszláv szabadkőművességnek a diktatúra alatt megszerzett túlnyomó befolyása az államügyekre széles rétegekben visszatetszést keltett. Nem akarunk itt részletesen foglalkozni ezzel az inkább belpolitikai kérdéssel, legyen elég arra utalnunk, hogy a Narodna Odbrana eltiltotta tagjait a szabadkőművességben való részvételtől (Obzor, 1934 febr. 18) és hogy a Jugoszlávia-nagypáholly a dél-

szláv páholyokat kongresszusra hívta össze, hogy a jelentkező ellenséges szellem leszereléséről tanácskozzanak. A páholyok háttérbe szorulása a cseh—szerb és a francia—szerb relációk gyöngülésének mindenesetre egyik oka. A relációk gyöngülése magában véve is növelte a nagyszerb terrorista reakció és az ellenvéleményt lehengerelő nagy-német nacionalizmus kölcsönös rokonszenvét. A mindig katolikus-ellenes Belgrad ösztönösen idegenkedett a katolicizmus elveit az államéletben megvalósítani akaró Dollfuss-kormányrendszertől, viszont a szerb pravoszlávba a bitlerizmussal találkozott a vallási eszmének az államcélok szolgálatába állító törekvéseiben.

Ez inkább a tudat alatt ható tényezők mellett adva van az, hogy az Anschluss-nak Itália a legnagyobb akadálya és hogy Jugoszlávia Olaszországban látja legnagyobb ellenségét; adva van az, hogy az osztrák önállóság egy osztrák-magyar államszövetséget eredményezhet, ami egyaránt jelenti az Anschluss elérését és a magyar revízió kezdetét; adva van, hogy Jugoszlávia a revíziónak legelszántabb ellensége és a harmadik birodalom otthagya a revíziós frontot; adva van, hogy a kisantant a dunai statusquót akarja és a német kisebbségek nemzeti akcióik alapjául e status quo-telismerték. Akiolvassa a délszláv lapokat, az tudja, hogy állandó témájuk az olasz háborús készülődés, Jugoszlávia mai területe felosztásának állítólagos olasz és magyar tervei, az a vád, hogy a horvát és a macedón forradalmi mozgalmakat Itália és Magyarország szítja, sőt a politikai merényleteket e két állam teszi lehetővé. Ezekkel a fantasztikus hírekkel vastag könyvet tölthetnék meg. A békék sérthetlenségét hirdető Belgrad nem nagyon következetesen az Anschlusst hajlandó elfogadni és a felosztási szándékokat szimatoló diktatúra Anschluss esetére a karinthiai „A“ zónát követeli (Morgenblatt, 1933 jún. 4.) Obzor, 1933 dec. 23. 29, 1934 jan. 6.). A belgrádi német—délszláv klubban a közönség tapsai között fejtegette Jovanovió Joca, hogy a versaillesi béke az oka minden bajnak, hogy a hitlenszmus nem átmeneti jelenség és Jugoszláviának semmi oka sincs rokonszennvel nem kísélni az új német fejlődést (Obzor, 1933 okt. 6.). A jugoszláviai német sajtót a különben annyira szigorú délszláv cenzúra egészen szabadjára engedte és ez a náci-sajtót is felülmúlta az Ausztriát támadó kíméletlenségben. Ausztria kénytelen volt előbb a marburgi Mariborer Zeitungot, azután az újvidéki Deutsches Volksblattot kitiltani (Obzor, 1934 jan. 20, febr. 15.).

A római hármas találkozó után a német politika nyíltan megindult Belgrad felé. A náci-sajtó meleg hangon kezdett írni Jugoszláviáról. A rohamcsapatok parancsnoka, Rohm kapitány, nagy kísérettel Ragúzában töltötte a húsvéti ünnepeket. Németország meghívta a délszláv újságírókat egy németországi körútra. Sőt ha a jelek nem csalnak, német részről kísérlet történt a szerb—bolgár közeledés előmozdítására is (Obzor, 1934 márc. 4, 14, 15, 17, 21, 22, 29, ápr. 4, 10, 26, máj. i, 3).

Jugoszlávia eltávolodását a francia—cseh szövetségi rendszertől élénken bizonyítják azok a sajtó-kommentárok, melyekkel Barthou varsói útját kísérték. A Lengyelországhoz való közeledés régi kisantant-törekvés. A négyhatalmi szerződés idején Markovic Lázár az Esprit de

Belgrade-ban a szláv államok szövetségét sürgette, hogy a szlávtságot többé ne érhesse ilyen capitis deminutio (Obzor, 1933 jún. 18, Slovenec, 1933 júl. 7, Jutro, 1933 júl. 9. Obzor, 1933 júl. 20.). A lengyel parlament tagjainak szeptemberi jugoszláviai látogatását Belgrád pánszláv tüntetésként rendezte (Obzor, 1933 szept. 2, Gric, 1933 szept. 20), de a lengyel közvélemény a kisantant szerelmi vallomásait rezerváltan fogadta. Az 1934. jan. 26-án megkötött lengyel—német egyezmény felvilágosította Belgrádot, hogy a cseh barátság ez irányban is tehertétel. Alig törődve tehát a nagy francia protektor érzékenységgel, szinte lelkendezve jelentették Barthou útjának balsikerét. A lapok aláhúzták, hogy a dunai kérdés Lengyelországot közelről érdekli, hogy dunai politikájának a Romániával való szövetség és „a középeurópai katolikus nemzetek együttműködése” az alapja (Obzor, 1934 ápr. 2\$, 26). Mintha észre sem vennék, hogy a dunavölgyi problémának ez a fogalmazása alig különbözik a római koncepciótól és hogy Jugoszláviában is két kis elnyomott középeurópai katolikus nemzet él: a horvát és a szlovén... Ave Polonia!

MAGYARORSZÁG a tárgyalt esztendőnek csak első felében foglalkoztatta a délszláv külpolitikát. Az olasz—magyar—osztrák közeledés kezdete óta már csak mint e blokk egy tagja részesül figyelemben, ami persze nem teszi azt, mintha veszítettünk volna jelentőségben.

Az állítólagos magyar revíziós kívánságok, a „hiteles forrásból” szerzett értesülések, hogy a Duce Jugoszlávia felét egy fiumei korridorral nekünk ígérte, a magyar belügyminiszternek Beremenden tett hasonlóan hiteles revíziós nyilatkozatai fel-felbukkannak. délszláv sajtóban (Narodna Odbrana, 1933 ápr. 2, Novosti, i^gfaug. 12, Jutro, 1933 okt. 31, Politika, 1933 okt. 31). Scotus Viator revízióellenes tanulmányait is csatasorba állították. (Obzor, 1933 aug. 13, 24.) A revízió ellen Szabadkán és Belgrádban tiltakozó gyűléseket tartottak válogatott gorombaságokkal fűszerezve (Obzor, 1933 ápr. 11, máj. 30). Igen éles beszédet tartott a skupstinában Srskic miniszterelnök is a revíziós kérdéstről, fegyveres leszámolást helyezve kilátásba (Obzor, 1933 jún. 7).

Akadnak józanabb állásfoglalások is, melyeket azonban kár volt a magyar sajtóban felfűjni. Dimitrijevic Mita képviselő skupátinai beszédében óhajtandónak mondta a magyar—délszláv közeledést. Magyarország központi fekvése a Duna völgyében és Bethlen meddő kisantantellenes politikája a kisantant gazdasági terveinek útjába ezer akadályt gördített. Most hogy a négyhatalmi egyezmény végleg megszűntette a magyar reményeket, az új premier, aki tud szerbül és ismeri a délszlávokat, meg fogja érteni az idők jelét (Obzor, 1933 júl. 27). A Narodna Odbranának, úgy látszik, nem tetszett a mérsékelt hang, mert rögtön e beszéd után megírta, hogy igenis legyen közeledés, de a magyarok előbb lássák be, hogy a bajuszpedrón kívül semmit ki nem találtak, egész kultúrájukat idegeneknek, főleg szerbeknek, köszönhetik... (Narodna Odbrana, 1933 júl. 30.)

A jugoszláviai magyar kisebbség jogait még Scotus Viator is reklamálta. Metikos képviselő ellenben meginterpellálta a miniszterelnök

köt, mert a kormánypárt újvidéki gyűlésén magyarul is szónokoltak, ami veszedelmezteti a Vajdaság nemzeti jellegét. Tiltakozott az ellen is, hogy a magyar szónok az elcsapott magyar vasutasok visszahelyezését, az agrárreformban a magyarok részesítését, magyar tanítóképzőt stb. helyezett kilátásba (Obzor, 1933 jún. 10). Újvidék és a Vajdaság magyar társalgási nyelve másoknak is nagyon fáj (Obzor, 1933 júl. 19, aug. 6), sőt a Narodna Odbrana tiltakozó népgyűlést tartott amiatt, mert Belgrádban sokan magyarul beszélnek, az utcákon magyar lapokat árulnak stb. (Obzor, 1933 szept. 22.)

A költségvetés tárgyalásakor Jeftic külügyminiszter, mind a képviselőházban, mind a szenátusban expozét tartott. Restauráció esetére háborúval fenyegetőzött és a római hármass egyezmény alkalmából a Jugoszlávia hazaárulóit támogató államok ellen rendezett kirohanást. (Obzor, 1934 márc. 13, 14, 28.) Knickerbockemek már mérsékeltebben nyilatkozott. £ nyilatkozat szerint Hitler mögött ott áll az egész német nemzet. Ott áU minden német a birodalom határain kívül is. Mussolini csak egy kisebbségre támaszkodik. A Habsburg-restauráció nem szünteti meg Ausztriában a náci-propagandát és végeredményben csak arra volna jó, hogy ne csak Ausztria csatlakozzék a harmadik birodalomhoz, hanem Magyarország is. Ha a Habsburgok visszatérnének, igen komoly helyzet állana elő. „A magunk részéről meg vagyunk győződve, hogy ebben az esetben a nagyhatalmak érdeklődnének. Nekünk, gyöngébb államoknak, az osztrák kérdést az érdekelt nagyhatalmakra kell bízunk.” (Obzor, 1934 márc. 30.)

A KALIMEGDÁNT, Belgrád e gyönyörű zöld oázisát, a török a keleti ember jelképes beszédével Fityir Bajimak, a Tépelődések Fokának nevezte el. Valóban, aki ott áll, lehetetlen nemtűnődni emberek, nemzetek, országok sorsának örök forgandóságán. Előtte lenyűgöző panoráma: a Szávát magába fogadó Duna, szinte beláthatatlan folyamóriássá dagadva és rajta túl a ködülte, bánatos, végtelenbe vesző magyar róna. Ez a kép évezredek óta mindig ugyanaz. A történelem alig-alig hagyott rajta nyomot, pedig itt rómaiak, görögök, bolgárok, magyarok, szerbek, törökök váltogatták egymást, milliók és milliók ontották itt vérüket a legkülönbözőbb eszmék szolgálatában. Mindössze hatvanhét éve, hogy az utolsó belgrádi pasa bevonta a próféta zászlaját! Még élnek Belgrádban emberek, akik látták, mikor a padisah rendeletére átadta a vár kulcsait Obrenović Mihály fejedelemnek. Valóban e világon csak egy örök: a változás!

A délszláv külügyminiszter nem szokott töprengeni, filozofálni. Ha a Tépelődések Fokára felmegy, alighanem csak a mögötte maradt, Párizst játszó lármás, poros balkáni nagyváros életének lüktetése érdeklí. Pedig érdemes volna néha eltűnődni: Quo vadis Jugoszlavia? Egy minden képzeletet felülmúló óriási diadal hihetetlen szerzeményeit két kézzel pazarlód. Otthon mindenkit elnyomsz, mindenkit ellenségeddé teszel. Szerzeményed biztosítékait csak a fegyverben keresed. Külföldön régi barátaidat cserben hagyod, de hűséget követelsz tőlük. Új barátok után indulsz, de ellenségeikkel barátkozol. Quo vadis Jugoszlavia?

BAJZA JÓZSEF